

zelenjave na tržnici boljša kot v velikih trgovskih centrih. Cene sadja in zelenjave se kupcem zdijo v glavnem normalne ali previsoke glede na ceno v velikih trgovskih centrih, vendar pa te ne vplivajo odločilno na številčnost obiskovalcev tržnice in tudi ne na nakup.

Prostor za druženje, razlike med spoloma

Zaradi neuravnoteženosti starostnih skupin anketirancev smo se pri obdelavi rezultatov bolj kot njim posvečali razlikam med odgovori glede na spol anketiranca. Prvi del ankete je pokazal, da tržnico obiskuje več žensk kot moških, vendar pa so moški njeni bolj redni obiskovalci. Rezultate dopolnjujejo in razlagajo odgovori na vprašanje, ki smo ga postavili v anketi pozneje, in sicer, kaj anketirancem tržnica pomeni in ali gredo kdaj na tržnico tudi zaradi druženja samega in ne zaradi nakupov. Za moške je tržnica v manjši meri kot za ženske prostor nakupovanja, v večji meri pa prostor druženja. Zato moški čas obiska bolj načrtujejo, saj predvidevajo, koga in kdaj bodo tam srečali.

Manjši delež, t. j. pet odstotkov žensk hodi na tržnico zaradi verjetnosti, da bodo tam koga srečale. Moških pa, ki gredo tja s tem namenom, je kar 17 odstotkov. 30 odstotkov moških je na tržnici spoznalo ljudi, s katerimi so obdržali stik, pri ženskah je ta delež le 22-odstoten. Moški na tržnico, v primerjavi z ženskami, večkrat odhajajo sami. 17 odstotkov moških je odgovorilo, da gredo na tržnico tudi iz »drugega razloga«, katerega, niso specifikirali, vsekakor pa to ni nakupovanje. Na vprašanje, ali

sklepajo na tržnici tudi druge posle, je 20 odstotkov moških odgovorilo, da jih, pri ženskah tega odgovora ni bilo. Odgovori na vprašanja o »barantanju« nas napeljujejo na to, da so moški na tržnici tisti, ki skrbijo za dinamičnost, saj se kar štiri petine moških z branjevkami pogaja za nižjo ceno izbranega blaga, pri čemer so večinoma uspešni.

Sklep

Anketa in razgovori s Celjankami in Celjani kažejo izjemno vpetost tržnice v prostor in življenje mestnih prebivalcev. Kljub spremembam v načinu življenja je tržnica ohranila svojo nekdanjo vlogo in ostala prostor srečavanja in druženja. Celjani in Celjanke hodijo na tržnico skoraj vse življenje. Izjema je navadno le obdobje mladostništva, ko prenehajo obiskovati tržnico skupaj s starši, kar pa se spremeni, ko oblikujejo svoje družine. Takrat tržnica ponovno postane prostor, ki ga redno obiskujejo. Sprva zaradi nakupov in potem vedno bolj tudi zaradi srečevanj in druženj. O načrtih za prenovo tržnice so ljudje v glavnem obveščeni. Strah, ki ga pri tem izražajo, je povezan predvsem z morebitno spremembo vloge tržnice v mestu oziroma življenju prebivalcev mesta Celja.

Datum prejema članka v uredništvo: 7. 11. 2007.

Drugi članki ali sestavki / 1.25

Mateja Gorjup

ZGODBE BRANJEVK

Branjevke na celjski tržnici.

Foto: Alenka Čas, fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, julij 2007

Udeleženci delavnice smo se v največji meri osredotočili na skupino ljudi, ki je s prostorom tržnice najbolj neposredno in vsakodnevno povezana, to je branjevce in branjevke, ki tržnici dajejo še posebej barvite in raznovrstne odtenke. Skozi naše raziskovalno delo smo jih želeli v kar največji meri in z uporabo etnološko-antropoloških veščin, pri čemer imam v mislih zlasti opazovanje z udeležbo, spoznati in predstaviti njihove poglede ter videnja obravnavanega prostora. Metode dela, ki smo jih uporabljali, so v glavnem vključevale pridobitev ustnih virov oziroma življenjskih zgodb. Želeli smo spoznati, pozneje pa širši javnosti predstaviti ta segment nematerialne dediščine. Že na začetku moram poudariti, da se mi zdi dokumentiranje vsakdanje dediščine ljudi, vpetih v nek prostor, proces ali kaj drugega, zelo pomembno. Vsaki od pridobljenih zgodb pripisujem velik pomen, kajti v odnosu z mnogimi drugimi nam podajajo polnejšo sliko obravnavanega prostora.

V človekovih predstavah se branjevka najpogosteje pojavlja kot živahna in klepetava ženska, največkrat babica ali pa ženska srednjih let. Prodaja predvsem poljščine in povrtnine, pridelane s sonaravnim kmetovanjem, kar pa je dandanes, roko na srce,

prej izjema kot pravilo. Gre v glavnem za pripadnico ženskega spola. V nasprotju s tem se v *Slovenskem etnološkem leksikonu* pojavlja geselski članek naslovljen z moško obliko – branjevec: »Oseba, ki na trgu ali tržnici prodaja blago, največkrat ga sam izdela ali pridelal; tudi trgovec z drobnim, cenanim blagom. Branjevec prodaja povečini sezonsko blago, praviloma v manjših količinah in vsak dan«. Nadalje pa vendar piše, da so ob koncu 20. stoletja branjevke »večinoma ženske, ki na živilskih trgih prodajajo svežo zelenjavo« (Simič in Bogataj 2004: 48). Na podlagi svoje izkušnje moram zapisati, da sem na celjski tržnici opazila približno 40 branjev, poleg njih pa še kakšne tri moške predstavnike. Pravzaprav ne vem, kaj botruje temu dejstvu in takšnemu stanju.

V pričujočem besedilu želim predstaviti zgodbe svojih sogovornic in dveh sogovornikov, ki v veliki večini vsak dan romajo na ta mestni prostor, kjer na svojih izbranih stojnicah ponujajo v glavnem izdelke lastne domače pridelave. Najprej sem se pogovarjala s sogovornico, ki mi je zaupala, da na celjski tržnici prodaja že 32 let (stara je 59 let). V delo jo je uvedla tašča, ko se je priženila k hiši. Zaslужek od prodaje, prodaja sezonsko zelenjavo, je njen pomemben dodatni finančni vir. Denar porabi za nakup najosnovnejših gospodinjstskih potrebščin. Na tržnico prihaja vsak dan, razen ob nedeljah. Povedala mi je, da je število kupcev odvisno od vremena (ob dežju jih je dosti manj). Ima fleksibilne cene, z njo se da dogovoriti za popust, zlasti stalnim strankam rada zniža ceno. Moja sogovornica je poudarila svoj odnos do strank in ga primerjala z odnosom med stranko in trgovcem v trgovini, kjer je po njenem mnenju veliko bolj neoseben, suh in hladen. Sama se s strankami ponavadi zaplete v krajši pogovor. Moja druga sogovornica, doma iz Laške vasi, mi je povedala, da se je s prodajo na tržnici začela ukvarjati po tem, ko je postala brezposelna. Tretja sogovornica mi je zaupala, da lahko od zaslužka od prodaje na tržnici več kot solidno živi. Doma so namreč usmerjeni v intenzivno pridelavo zelenjave, na tržnici pa ima veliko stalnih strank. Zaradi dobrega zaslužka je pustila svojo zaposlitev in se usmerila zgolj v pridelavo sezonske zelenjave in njeno prodajo na tržnici. Poudarila je nepoštenost branjev, kajti po njenem mnenju mnoge med njimi nakupijo velike količine sadja in zelenjave v kakšnem večjem trgovskem centru ali pri kakem dobavitelju in ga nato preprodajajo na svojih stojnicah. Četrta sogovornica se je s prodajo na stojnici začela ukvarjati pred petimi leti, takrat ko je postala brezposelna. Zaslужek od prodaje na tržnici presega višino socialne podpore, do katere je bila upravičena s strani Zavoda za zaposlovanje. Produkta na tržnico dostavlja z osebnim avtomobilom, pri čemer je poudarila velik problem parkirnih prostorov in precejšnje prometne (ne)dostopnosti. Poudarila je, da je količina prodanih produktov iz dneva v dan različna, nanjo predvsem vpliva vreme. Ima stalne stranke, ki pa v glavnem pripadajo starejši populaciji. V pogovoru mi je omenila, da se zaradi zvišanja najemnin za stojnice na nek način boji prenove tržnice. Kolegica se je pogovarjala z mladim branjevcem iz Podčetrčka, ki na celjski tržnici prodaja doma gojene borovnice. Dohodek od prodaje borovnic, ki pa jih prodajajo tudi na ljubljanski tržnici, je edini dohodek njegove družine. Na dan prodajo tudi do sto kilogramov borovnic. Po končani sezoni

prodajajo zelenjavo. Stojnico imajo že 45 let, saj se je s tovrstno dejavnostjo ukvarjala že njegova babica. Moti ga, ker na tržnici ni urejenih stranišč in ker ni dobro poskrbljeno za varnost, kajti njegovo mater so že okradli. Glede nove tržnice je skeptičen, ne verjame namreč povsem, da se bo res prenavljala, kajti v preteklosti so jim to že večkrat obljubljali, pa iz tega ni bilo nič. Če pa se bo prenova dejansko zgodila, pa upa, da bo nova tržnica zidana, varnejša in večja. Ena med sogovornicami je povedala, da povprečna vrednost nakupa znaša od pol evra do petih evrov. Izdala nam je tudi, da je najlepše, kar se ji je zgodilo na tržnici, to, da je tam spoznala svojega moža. Druga kolegica pa se je pogovarjala z branjevko, ki svoje produkte skoraj vsak dan vozi iz Ptuja v Celje. Zato ne moremo trditi, da prav vse branjevke prihajajo iz bližnje okolice Celja.

Portret branjevke na celjski tržnici.

Foto: Alenka Čas, fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, julij 2007

Po vseh opravljenih pogovorih in po kar nekaj urah, ki sem jih s svojimi kolegi preživela med branjevkami in branjevcem na celjski tržnici, lahko sklenem, da je za večino med njimi to dopolnilna dejavnost. Največ jih prihaja iz bližnje okolice mesta, iz vasi, ki so od Celja oddaljene do 20 kilometrov. Vsi so močno poudarjali velike težave s slabo prometno ureditvijo, največji problem je nezadostno število primernih parkirnih prostorov. Opazila sem, da med branjevkami vladajo kolegialni odnosi, kar se odraža v medsebojni pomoči, ko ima katera med njimi opravke, pa druga popazi na njene pridelke in jih namesto nje prodaja. Tudi same so poudarile dobre medsebojne odnose.

Vrvež na tržnici me je za nekaj ur potegnil vase. Prijetno so me spremljali klepetanje žensk, barantanje za kilograme ali šope tega in onega. Nekaj časa sem kramljala, izrekla veliko domačih besed, konec koncev je to moj domači teren. Veliko časa pa sem tudi zgolj opazovala in srkala vso to barvitost, raznovrstnost, pretočnost in gostobesednost prostora. Odšla sem polna svežih vtisov in lepih izkušenj, z mislimi in željami o nadaljevanju tovrstnega ali podobnega raziskovalnega terenskega dela s področja svoje stroke. Na koncu pa menim, da je pomembno, da poudarim pomen tovrstnih raziskovalnih taborov in delavnic za študente naše stroke. Ob delu sem lahko urila temeljne veščine antropološkega in etnološkega dela. Odhod na teren me vedno znova navda z začetnim vznemirjenjem, ki pa je prežeto z željo

po osvetlitvi obravnavanega problema, pa tudi z željo, da se iz vse moke, ki jo nagrabim na kup, speče nek užiten, lepo vzhajan kruh. Dobro je, kadar imam možnost rezultate kje predstaviti ali jih ponuditi v oceno. V Celju opravljeno delo je imelo vse to, kar si želim, ko se lotim nekega problema, ali v tem primeru, pojava. Rezultate opravljene raziskave smo zadnji dan delavnice predstavili krogu novinarjev, ki so vest o opravljenem delu poslali med občo javnost. S perspektive študentke etnologije in kulturne antropologije zelo pozdravljam in odobravam tovrstne delavnice. Pri letošnji težko najdem kakšno pomanjkljivost, ra-

zen te, da bi lahko trajala kak dan več. Vendar se pri iskanju odgovora na to pripombo začenja že druga zgodba.

Viri in literatura:

BOGATAJ, Janez in Vladimir Simič: Branjevec (geselski članek). V: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004, 375.

Datum prejema članka v uredništvo: 3. 10. 2007.

Drugi članki ali sestavki / 1.25

Sonja Hercog

»GOSPA, DOBRO VAGO VAM DAM« Delovni dan branjeveke Terezije Smodej

Prve dni julija sem se udeležila etnološke delavnice Urbani fenomeni – muzejske perspektive CE1 Trznica, ki je potekala pod okriljem Muzeja novejšje zgodovine Celje. Namena delavnice sta bila temeljit vpogled in raziskava dogajanja na celjski tržnici. Med danimi možnostmi sem izbrala skupino za vizualno dokumentacijo, ki si je zadala, da z razširjenim intervjujem in s snemalno kamero dokumentira delovni dan branjeveke Terezije Smodej; ta na celjski tržnici prodaja že petdeset let.

Z mentorico mag. Tanjo Roženbergar Šega in snemalcem Alešem Šego smo branjevko obiskali na njenem domu v Šmartnem v Rožni dolini in posneli ter zabeležili jutranje priprave za odhod na tržnico, spremljali dogajanje na sami tržnici ter posneli potek konca prodaje. Podrobneje smo želeli osvetliti socialni in ekonomski status omenjenega poklica ter proučiti prodajno ponudbo in način pridelave prodajnih produktov. Zanimali so nas tudi odnos gospe Terezije do strank in drugih prodajalcev na tržnici, cene produktov ter morebitne spremembe cen zaradi konkurenčnosti trgovskih centrov.

Terezija Smodej se je s prodajo živil srečala že v otroštvu, saj je kot deklica hodila peš iz Nove Cerkev v več kot pet kilometrov oddaljeno Dobrno prodajat jabolka ali jajca. Po poroki se je gospa Terezija preselila k možu v Šmartno v Rožni dolini, od koder je na celjsko tržnico hodila s košem peš prodajat njena tašča. Ko tašča dela ni več zmogla, je na tržnici pričela prodajati gospa Terezija. Tja je sprva odhajala s kolesom, pozneje pa z motornim kolesom, s katerima je bilo prevažanje živil zelo težko. Po opravljenem vozniskem izpitu vse pridelke na tržnico dovažja z avtom. Celjsko tržnico obiskuje redno, doma ostaja le ob nedeljah in večjih cerkvenih praznikih.

Za vizualno dokumentiranje delovnega dne izbrane branjeveke smo se morali zelo zgodaj odpraviti do njenega bivališča. Za gospo Terezijo se dan začne že ob 6. uri, ko na vrtu nabere svežo zelenjavo, v kolikor tega ni naredila že prejšnji večer. Terezija na tržnici prodaja sezonsko zelenjavo in sadje (kumarice, bučke, mladi krompir, korenje, zeleno, peteršilj, maline, jabolka). V

Branjevka Terezija (desno) in »sosedji iz vrste«.

Foto: Tanja Roženbergar Šega, fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, julij 2007

Vizualno dokumentiranje na tržnici.

Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, julij 2007

zimskem času prinaša na tržnico suho cvetje, zdravilna zelišča za pripravo čajev ter rože, izdelane iz krep papirja. Zaboje, polne živil, ji v avto pomaga naložiti mož, medtem si gospa Terezija nadene predpasnik ter se odpelje proti Celju. Na tržnico prispe ob 7. uri in se najprej odpravi v skladišče po manjši voziček, ki ga je podedovala od starejše branjeveke. Z njim si pomaga pri raztovarjanju živil, ki jih odpelje do svoje s prtom pokrite mize; prt mizo polepša. Terezija raztovori še živila, ki so ostala na vozičku od prejšnjega dne ter pripelje tehtnico. Jutranje ure na tržnici potekajo predvsem v razkladanju produktov ter pogovorom med branjevkami. Gospa Terezija poudarja, da ima zelo dobre odnose z drugimi branjevkami, kar ne pomeni, da ni manjših preprirov. Pri mizi, za katero poleg Terezije prodajajo še trije branjevci, drug drugemu zaupajo tudi denar in prevzamejo delo sodelavca, kadar ima ta morda kakšno drugo obveznost. Ob 10. uri dopoldne je tržnica že polna ljudi, kar je zame odlična priložnost, da opazujem Terezijin način prodaje in odnos do